

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ

ΥΠΟ

ΔΙΚΑΙΟΥ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, δ. φ.

ΣΥΝΤΑΚΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Ἰδιαιτέραν πτυχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀποτελοῦν αἱ περὶ μοναστηρίων εἰδήσεις. Σήμερον μάλιστα ὁπότε τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν παραμένουν ἔρημα, διαρπασθείσης καὶ τῆς περιουσίας των, αἱ σχετικαὶ περὶ τούτων μαρτυριαί, ἰδίως ἐξ ἀνεκδότων ἐγγράφων, παρέχουν φῶς διὰ τοὺς χρόνους μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 ἀλλὰ καὶ παλαιότερον.

Κατὰ τὸ 1833 ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι 563 μοναστήρια καὶ μετόχια, ἦτοι 545 ἀνδρῶν καὶ 18 γυναικῶν¹. Τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1833 ἐξεδόθη διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς: «Ὅλα τὰ ἐγκαταλειμμένα καὶ ἔρημα μοναστήρια καὶ μοναστηριακὰ κτήματα θέλουν εἰσοδεῦσθαι ἀπὸ τοῦ νῦν διὰ τῶν γενικῶν ἐφόρων εἰς λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου καὶ πρὸς τὴν σκοπομένην βελτίωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας»².

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (26 Ἀπριλίου 1834) ἐξεδόθη νέον Β. Δ. διὰ τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ναοὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει τις ἀποδεδειγμένα δικαιώματα ἰδιοκτησίας μένουσιν εἰς αὐτὸν ἀνενοχλήτως, ἀντιθέτως δὲ τὰ κτήματα, δι' ὅσα δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις ὅτι ἀνήκουν ἰδίως εἰς τὸν πρῶτον κτήτορα ἢ τοὺς ἀπογόνους του, ἀλλ' ἀφιερῶθησαν παρ' ἄλλων εἰς τὸ μοναστήριον ἢ τὴν ἐκκλησίαν, νὰ παραλαμβάνωνται εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον ὡς ἀφιερῶματα³.

Ἡ καταγραφή καὶ δέσμευσις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἤρξατο ἀμέσως ἅμα τῇ κοινοποιήσει τῶν Β. Δ. καὶ ὑπουργικῶν ὁδηγιῶν, ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν νομαρχῶν, ἐπαρχῶν καὶ ἐφόρων κατὰ τρόπον ὅστις δὲν

1. Χρ. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1(1920) σ. 193. Πβλ. Α. Μάμουκαν, Μοναστηριακά, Ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 148-150. Κ. Διοβοννώτην, Ἡ κατὰ τὸ 1834 διάλυσις τῶν Μοναστηρίων ἐν τῇ ἐλευθερῇ Ἑλλάδι, Ἱερός Σύνδεσμος, Ἐν Ἀθήναις 1Β(1903) ἀρ. 84-85. Γ. Κονιδάρη, Ἐρησκευστικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 3(1940) σ. 364β-365α.

2. Χρ. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ. ἀν. σ. 195. Α. Μάμουκα, ἔνθ. ἀν. σ. 77-79.

3. Χρ. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν. σ. 140, Ἐφημ. Κυβερν. 1834, ἀριθ. 30, σ. 263. Κ. Οἰκονόμου, Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, Ἐν Ἀθήναις 2(1864) σ. 265-266. Κ. Διοβοννώτου, Ἑλληνικοὶ κώδικες σ. 232-233

προεβλέπετο ούτε υπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ούτε υπό τῆς Κυβερνήσεως¹.

Ἐκ τῶν 563 διελύθησαν τὰ 412. Ὁ τρόπος ὁμοῦς τῆς διαλύσεως, ἡ ἐπιδεικτική καὶ ἀνευλαβὴς τῶν μοναστηριακῶν πραγμάτων, ἱερῶν ἀμφίων, σκευῶν καὶ εἰκόνων πώλησις, διαπόμπευσις καὶ βεβήλωσις, αἱ κλοπαὶ τῶν ἱερῶν καὶ αἱ καταχρήσεις, ἐπηύξησαν τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς Ἀντιβασιλείας, διότι ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ τὸ κοινὸν ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον, ὠφελήθησαν τὰ μερικὰ ταμεῖα πολλῶν².

Καὶ οὕτω κατεδιώχθησαν οἱ μοναχοὶ, «οἱ ὅποιοι πολλάκις περιήρχοντο ὡς ἐπαῖται καὶ ἐμάχοντο πρὸς ἅπαντα τὰ στοιχεῖα, μήπως δυνηθῶσι νὰ διατηρήσωσιν ἕκαστος τὸ εὐαγὲς τῆς εὐσεβείας ἄσυλον ὅπου καὶ ξένοι καὶ ὀδῖται εὗρισκον παραμυθίαν καὶ τροφήν³, ἀλλὰ καὶ ἀλλόφυλοι καὶ ὁμογενεῖς καὶ αὐτοὶ πολλάκις οἱ κατὰ τὸν ἀγῶνα πρόμαχοι, ὁσάκις κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ εἶδον καὶ αὐτοὶ καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὰς ἠπιόδωρους τροφὰς καὶ εὐεργέτιδας ἐκείνας ἐστίας ἐρήμους ἱσταμένας ὡς σκηνὰς ἐν ἀμπελῶνι μετὰ τὸν τρυγητὸν καὶ σεσυλημένας καὶ πολυειδῶς βεβηλωμένας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος»⁴.

Ἔνεκα τούτου συνεκροτήθη μυστικὴ Ἑταιρεία καλουμένη «Φοῖνιξ» πρὸς προστασίαν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐν δὲ τῇ Μάνῃ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1834 ἔξεργαγὴ ἐπανάστασις διαδοθεῖσα καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐν Μάνῃ ἐπανάστασις εἶχεν ἐν μέρει καὶ ἀφορισμὴν θρησκευτικὴν. Παρὰ τῷ ἀπλοϊκῷ ἀλλὰ δυνησίῳ πληθυσμῷ τῆς περὶ τὸν Ταύγετον χώρας διεδίδετο ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐσκοπεῖ ὅπως ὑποχρεώσῃ τοὺς κατοίκους νὰ βαπτίζωσι τὰ τέκνα τῶν κατὰ τὸ δωδέκατον ἢ κατὰ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν, μοναχοὶ δὲ τῶν διαλυθεισῶν μονῶν παρίστων τὸν Ὄθωνα ὡς ἀντίχριστον⁵.

Ἐκτὸς τούτου καὶ αἱ μοναχαὶ τοῦ μοναστηρίου Καλαμῶν, διερεθιζόμεναι καταλλήλως δὲν ἔπαυσαν ἔκτοτε παρενοχλοῦσαι τὴν Κυβέρνησιν, ἀφοῦ μὲ τὰς σπερμολογίας τῶν συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μάνης καὶ παρεμπόδισαν τὴν διεξαγωγὴν τῶν κατὰ τὸ 1835 δημοτικῶν ἐκλογῶν τῆς Ἀνδρουβίστης⁶.

1. Χρ. Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἀν. σ. 140-142.

2. Ἐφημερίς «Ἄ θ η ᾠ». Ἐν Ἀθήναις 1834, ἀριθ. 263, σ. 1039.

3. Μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν οἱ μεταβαλίνοντες εἰς Γύθειον—Σπάρτην ἢ Ἐλος Μεσομανιάται εὗρισκον φιλόξενον καταφύγιον εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς Μπρῖκι, ὁσάκις ἦσαν ἠναγκασμένοι ἔνεκα βροχῆς ἢ σκότους νὰ διακόψουν τὴν πορείαν τῶν.

4. Κ. Οἰκονόμου, ἐνθ' ἀν. 516-517.

5. Χ. Ἀντίνου, Ἱστορικὰ σημεῖα. Ὁ Παπουλάκης, Ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 394.

6. Κ. Οἰκονόμου, ἐνθ' ἀν. σ. 325.

Ἄλλὰ καὶ σπερμολόγοι διέδιδον ὅτι ἐπίκειται ἡ ἄμεσος ἐν Λακωνίᾳ εἰσαγωγή τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐτάραξε καὶ παρωλόγησε τοὺς κατοίκους οἵτινες εἶχον φορολογικὰ τινα προνόμια.

Ἐκτὸς τῶν ἐνεργειῶν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος πρὸς καθησύχασιν τοῦ λαοῦ ἀπέστειλε τὸν Β. Γραμματέα αὐτῆς Θεοφάνην Σιατιστέα μετ' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἴδρυσιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας καὶ τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τῆς Ἱ. Συνόδου, ἰδίᾳ δὲ τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηρίων. Μετὰ τούτου ἀπεστάλη καὶ ὁ πρωτοσύγγελος Γεράσιμος Παγώνης¹.

Τότε τὰ ἐν Μάνῃ (ἐπαρχία Γυθείου καὶ Οἰτύλου) κείμενα μοναστήρια «διετηρήθησαν ἄφαστα, καταλειφθέντα χάριν τῶν εἰς Μάνην γενομένων ταραχῶν»².

Εἰς καταστατικὸν πίνακα τῆς 31 Ἰανουαρίου 1834 τῶν κατὰ τὸν νομὸν Λακωνίας κειμένων μοναστηρίων ἀναφέρονται ὡς ὑπάρχοντα εἰς μὲν τὴν ἐπαρχίαν Γυθείου 16 ἐξ ὧν «τὰ περισσότερα κατακρατοῦνται ὡς ιδιόκτητα ἀπὸ τοὺς Μανιάτας», εἰς δὲ τὴν ἐπαρχίαν Οἰτύλου 64 κατανεμημένα ὡς ἑξῆς: Οἰτύλου 19, Ζυγοῦ Πλάτσης 12, Λοζινᾶς 5, Ἀνδρουβίστας 11 καὶ Σταυροπηγίου 10³.

Ἐκ τῶν μοναστηρίων τούτων ἄλλα μὲν ἦσαν μετόχια τοῦ Παναγίου Τάφου, ἄλλα δημοτικὰ καὶ ἄλλα ιδιόκτητα.

ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ

Τινὰ τῶν ἐν Μάνῃ Μοναστηρίων ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον τοῦ ὁποῖου ὁ Πρωτοσύγγελος κατὰ καιροὺς ἐλάμβανε τὰ εἰσοδήματα.

Ὁ Διοικητὴς Λακωνίας Μοναστηριώτης εἰς ἀναφορὰν τοῦ τῆς 13 Ἰανουαρίου 1841 ἐξ Ἀρσεπόλεως ἐκθέτων τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας συνήνητησεν ὡς πρὸς τὴν τακτοποίησιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἔγραψεν ὅτι «τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων μέρος μὲν ἐδίδοντο εἰς τὸν κατὰ καιρὸν Πρωτοσύγγελον τοῦ Ἁγίου Τάφου μέρος δὲ ἔτρωγαν οἱ ἐπίτροποι»⁴.

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Οἰτύλου ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον ἦσαν εἰς

1. Κ. Οἰκονόμον, ἐνθ' ἄν. σ. 288. Σ. Χ. Σκοπετέα, Ἐπιτομὴ εὐλαβείας εἰς Γεράσιμον Παγώνην (1792-1869), Ἐφημερίς «Ἡχώ τῆς Μεσσηνίας», ἐν Ἀθήναις 5(1950) φύλλ. 52, 53, 54.

2. Κ. Οἰκονόμον, ἐνθ' ἄν. σ. 266.

3. Κατὰ τινα πληροφορίαν ἡ Μάνη παλαιότερον «περιεῖχε περίπου 700 πόλεις καὶ χωριά καὶ πλεῖστα μοναστήρια τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Βασίλειου». Βλ. Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον, Ἐν Ἀθήναις 6(1886), σ. 200.

4. Μοναστηριακὰ Λακωνίας. Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. [=Γ.Α.Κ.] Φάκελλος 456. Ἡ εἰς τὰ Τσέρια μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον. Ἐνθ' ἄν. Φάκελλος 410.

μὲν τὴν Ἀνδρουβίσταν τὸ εἰς Πετροβούνιον κείμενον μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔχον 480 ἔλαιόδενδρα καὶ τὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔχον 680 ἔλαιόδενδρα, εἰς δὲ τὸ Πραστειὸν ὁ Ἅγιος Γεώργιος μὲ 406 ἑλαίας.

Μετόχιον ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Τάφου ἦτο καὶ τὸ μοναστήριον «ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου» εἰς Ρίγκλια. Περὶ τούτου εἰς ἀναφορὰν τῆς 28 Φεβρουαρίου 1841 ἔξ Ἀρεοπόλεως ὁ διοικητὴς Μοναστηριώτης γράφει: «Τοῦτο μοναχὸς τις Ἰγνάτιος Γουρατάκης καλούμενος ἀφιέρωσεν διὰ συμβολαιογραφικοῦ ἔγγράφου εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον... καὶ ἅπαντα τὰ ἀκίνητα κτήματα... Μετακαλέσαντες δὲ ἐνταῦθα τὸν Πρωτοσύγγελλον τοῦ Παναγίου Τάφου Ματθαῖον καλούμενον καὶ ἐξετάσαντες αὐτὸν ἰδιαιτέρως, ἐμάθαμεν ὅτι οὐδεμίαν παρακίησιν ἔκαμεν ὡς πρὸς τὴν ρηθεῖσαν ἀφιέρωσιν... Ὁ πρωτοσύγγελλος οὗτος εἶναι ἐτῶν 40 καὶ ὡς ἐξηγήθη εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπιστασίαν μετοχίων τοῦ Ἁγίου Τάφου ἀπὸ τοῦ 1830 διαμένων εἰς τὴν κατὰ τὸν δῆμον Πραστειοῦ τῆς διοικήσεώς μου κειμένην μονὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Φανερωμένης»¹.

Ἐτερον ἐπίσης μετόχιον ἦτο τὸ ἐν Δηροῦ Οἰτύλου μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλία, περὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἑξῆς εἰς ἀναφορὰν του τῆς 18 Δεβρίου 1840 γράφει ὁ διοικητὴς Μοναστηριώτης: «Ἡλίας τις Διαράκος ὄνομα κάτοικος τῆς Ἀρεοπόλεως τοῦ δήμου Ἀρεως ἀποθνήσκων πρὸ 80 περιπου ἐτῶν ἄτεκνος διέταξε νὰ κτισθῇ μία μικρὰ ἐκκλησία ἐκ τῆς περιουσίας του εἰς τὴν ὁποίαν νὰ δοθῇ ἅπανα ἡ μείνασα περιουσία του πρὸς μνημόσυνον αὐτοῦ αἰώνιον, διορίσας ἐν ταῦτῳ ἐπιτρόπους συγγενεῖς του τινὰς ὡς καὶ τὴν μητέρα του ἔτι ζῶσαν τότε διὰ νὰ ἐνεργήσουν τὴν διάταξίν του. Ἐνεργηθείσης λοιπὸν τῆς διατάξεως ταύτης ἠκοδομήθη ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τιμωμένη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθησαν καὶ τὰ κτήματα τοῦ διαληφθέντος συγκείμενα ἐκ γαιῶν καὶ ἑλαιῶν καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων των ἐτελοῦντο ἅπαντα τὰ τῆς θρησκείας εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὑστερον δὲ ἀπὸ 10 περιπου ἔτη θεωρήσασα ἡ μήτηρ τοῦ ἀφιερωτοῦ τὴν ὁποίαν ἄφησε τελείαν οἰκοκυρὰν ὁ υἱὸς της, ὅτι οἱ ἐπίτροποι ἐσφραγίζοντο φαίνεται τὰ περισσεύοντα εἰσοδήματα διὰ νὰ προκαταλάβῃ τὰς καταχρήσεις καὶ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον μετὰ τὸν θάνατόν της τὴν ἐκκλησίαν, ἀφιέρωσε προφορικῶς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην μετὰ τῶν κτημάτων της εἰς τὸν Πανάγιον καὶ Ζωοδόχον Τάφον. Ἐκτοτε λοιπὸν οἱ κατὰ καιρὸν ἐπίτροποι τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐλάμβανον παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας τὸ περισσεῦον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων κατ' ἔτος ἀφοῦ ἐκρίνοντο ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ 1835 ἔτους, ὅτι οἱ συγγενεῖς τῶν τότε ἐπιτρόπων οὔτινες διαδοχικῶς ἐπιτρόπευον δὲν ἔδωσαν οὐδ' ὀβολὸν εἰς τὸν ἐπίτροπον τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἀλλ' ἐνέμοντο τὰ εἰσοδήματα λόγῳ κληρονομικοῦ δικαιώματος»².

1. Α. Γ. Κ., Φάκελλος 470.

2. Αὐτόθι, Μοναστηριακὰ Λακωνίας, Φάκελλος 456.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Ἐν Μάνῃ τινὰ τῶν μοναστηρίων ἀνηγέρθησαν δαπάναις τῶν κατοίκων τῶν δήμων, ἀλλὰ κατόπιν περιήλθον εἰς τὴν κυριότητα ἐνὸς μοναχοῦ ἢ ἰσχυροῦς τινος οἰκογενείας.

Ἀξιοσημεῖωτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ δημάρχου Καρουπόλεως¹ τῆς 19 Αὐγούστου 1853 πρὸς τὸν ἑπαρχον Γυθείου ἔχουσα οὕτω: «*Περὶ τῶν ἐν τῷ Δήμῳ Μονῶν τῆς Καταφυγιοτίσεως, τῆς Κοιτρώνας, τῆς Δευτῆς Συκιᾶς καὶ τοῦ Κότρωνα ἅτινα ἔχουσι ἀρκετὴν ἀκίνητον καὶ κινήτην ἰδιοκτησίαν καὶ ἐπομένως εἰσοδήματα.*

Αἱ μοναὶ αὗται ἀνηγέρθησαν δαπάναις τῶν κατοίκων τοῦ δήμου καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἀπεκτήθησαν δι' ἀφιερώσεων πρὸ, ἐπὶ καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν αἱ μοναί, περὶ ὧν ὁ λόγος, παρῆχον τροφήν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, ἄσυλον εἰς τοὺς ξένους, συνεισφορὰς εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα καὶ παιδείαν εἰς τὴν νεολαίαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ παρέχουν πολλὰς ὠφει-

1. Αὕτη ἦτο παλαιὰ καὶ πολυάνθρωπος πόλις τῆς Κάτω ἢ Ἀνατολικῆς Μάνης. Παραδίδεται τὸ πρῶτον τῷ 821/22 μ. Χ. εἰς τὸν «Βίον τοῦ ἀγίου Φιλαρέτου» τοῦ Παφλαγόνο, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ ἕγγονός του Νικήτας ὁ Ἀμνιάτης «ἐν ἑξορίᾳ ὧν ἐν Πελοποννήσῳ ἐν Καρουπόλει». *M. G. Fourmy et M. Lerou, La vie de Saint Philarete, Byzantion* 9 (1934) σ. 165, 28. Ἐκ Καρουπόλεως προήρχετο καὶ κλάδος τῆς ἐν Ζακύνθῳ οἴκῳ τῶν Κοντοστάβλων, *Δ. Β. Βαγιακᾶκου, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον, Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 3 (1951) σ. 159-160. Πβλ. καὶ *Σ. Χ. Σκοπετιάν, Διαθῆκαι ἐκ τῆς Δυτικῆς Μάνης, Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 6 (1955), σ. 117. Κατὰ τὴν παράδοσιν (*Α. Πετρίδου, Περὶ τῶν ἐν τῇ Κορσικῇ Στεφανοπούλων, Πανδώρα, ἐν Ἀθήναις, 20(1870) σ. 431*) «ἤκμασεν ἐνταῦθα ἄλλοτε κοινότης πλήθουσα καὶ ἀνθοῦσα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὸ ἕδαφος αὐτῆς δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν διατροφὴν τῶν κατοίκων, δι' ὃ ὁ τιμαριούχος τῆς πόλεως ἀπεφάσισε νὰ σφάξῃ τοὺς ἀχρήστους καὶ γέροντας, ἀλλ' ἡ σύζυγός του τὸν ἔπεισε νὰ τοὺς ἐκδώῃ. Οὗτοι ἠνώθησαν μετὰ τῶν Οἰτυλιωτῶν καὶ ἀνεχώρησαν. Διὰ τὸ ἀδίκημα τοῦτο ἡ Καρουπόλις κατεστράφη καὶ ἔγινεν ἐρείπιον, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς ἔχει σήμερον μικρὸν χωρίον».

Ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ ἐπισκοπὴ Καρουπόλεως τελοῦσα τῷ Μητροπολίτῃ Λακεδαιμονίας μέχρι τοῦ 1833. Πρῶτη μνεία ταύτης εἶναι ἐν ἀπολογητικῷ γράμματι περὶ τῶν δικαίων ἐπὶ τῶν ἐπισκοπῶν Ζεμενοῦ καὶ Μαίνης τοῦ Μητροπολίτου Μονμβασίας Δοσιθέου ἔτει 1429 (Νέος Ἑλληνομν. τόμ. 12, σ. 261-267). Πρῶτος δὲ γνωστός ἱεράρχης αὐτῆς εἶναι ὁ Ἰωακείμ ὁ ὁποῖος τῷ 1591 καθηρέθη τῆς αὐτοῦ Ἐπισκοπῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου. Ὁ ἐπίσκοπος ταύτης Κύριλλος τῷ 1819 Ὀκτωβρίου 15 συνυπογράφεται ἐν γράμματι περὶ συστάσεως σχολείου ἐν Λακωνικῇ (*Ι. Φιλήμων, Δοκίμιον ἱστορίας, Α. 161-163*). Πλείονα περὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης βλ. *Π. Ζερλέντη, Τάξις ἱεραρχικῆ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν. Ἡ μητροπόλις Ζακύνθας καὶ αἱ ἐν Μάνῃ Ἐπισκοπαί, Ἐν Ἐργουπόλει 1922, σ. 35-40*. Πβλ. *Δ. Ζακυθηρόν, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1945, σ. 47, 49. Γ. Ι. Κοινδάρη, Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 314*.

λείας εἰς τὸν τόπον ἀμιλλώμεναι ὅπως τείνωσι πάντοτε πρὸς ὃν ἕρον καὶ συνεστήθησαν. Δυστυχῶς ὅμως μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων αἱ μνησθεῖσαι μοναὶ κατελήφθησαν αἱ μὲν ἐξ ἐνὸς ἐκάστη καλογήρου ἢ μοναχοῦ (ἡγουμένων), αἱ δὲ ἀπὸ τινος οἰκογενείας εἰς τὸν ἑφ' οὗ ἔκειντο τόπον ἐπιρροὴν ἐχούσας καὶ ἔκτοτε ἰδιοποιήθησαν αὐτὰς οὗτοι ἄνευ οὐδεμιᾶς νομίμου καὶ δικαίας ἀξιώσεως, ἐνῶ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰ μὴ περιουσία τοῦ Δήμου ἀφ' οὗ τὴν κοινωνίαν ἀπηγέρθησαν καὶ ἐπροκίσθησαν...»¹.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Ἡ Κυβέρνησις εὐθύς μετὰ τὴν ὀψωσθήποτε παγίωσιν τῆς τάξεως κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁθωνος, ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ πληροφορίας, καθ' ἃ ἑξάγεται ἐκ τῶν σωζομένων ἐν τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους ἐγγράφων, καὶ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν μοναστηρίων, προκειμένου νὰ ὑπαγάγῃ ταῦτα εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον «διὰ νὰ χρησιμεύσωσι τὰ εἰσοδήματά των διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας».

Ἡ προσκίθεια ὅμως αὕτη συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν τῶν κατοίκων διότι οὗτοι ἐνέμοντο τὰ μοναστήρια ὡς δῆθεν ἰδιόκτητα. Σχετικῶς πρὸς ταῦτα ὁ ἑπαρχος Οἰτύλου Μοναστηριώτης εἰς ἀναφορὰν τοῦ τῆς 2 Ἰουλίου 1833 πρὸς τὴν Β. Νομαρχίαν Λακωνίας μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει: «... Διὰ δὲ τὴν περὶ μοναστηρίων πληροφοροεῖσθε ὅτι ἐνταῦθα ἐξημεωμένα μὲν μοναστήρια δὲν ὑπάρχουν, ἐπεκράτησεν ὅμως πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μία συνήθεια νὰ καρπῶνται ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ τὴν ἐξ αὐτῶν πρόσσοδον ἰδιόκτητόν τους, ἃν καὶ ὄχι μεγάλην καὶ ἰσοῦ πῶς. Ἀρχιερεῦς τις ἢ ὀποιοσδήποτε ἱερωμένος ἡγουμενεύων εἰς ἓνα μοναστήριον κάμνει διαφόρους ἰδιοκτησίας ἀνηκούσας εἰς αὐτὸ διὰ τῆς φιλοδώρου προσφορᾶς τῶν χριστιανῶν. Ἀφοῦ δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἡγούμενος οὗτος, ἐπεκράτησε νὰ κληρονομοῦν τὸ μοναστήριον μὲ ἄλλας τὰς ἰδιοκτησίας του καὶ νὰ καρπῶνται τὴν ἐξ αὐτῶν πρόσσοδον οἱ πλησιέστεροί του συγγενεῖς. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δὲν ἐγκαταλείπονται μὲν ἀκαλλιέργητα τὰ μοναστήρια, ἢ ἐξ αὐτῶν ὅμως πρόσσοδος εἶναι ὄχι κοινωφελής. Καὶ μολοντί τὸ Ἐπαρχεῖον τοῦτο παρακινεῖ τοὺς λεγομένους ἰδιοκίτας των νὰ προσέχουν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐκποιῆται ἡ ἰδιοκτησία αὐτῶν τῶν μοναστηρίων, καθ' ὅτι πρέπει νὰ εἶναι πρὸς ὑποστήριξιν κοινωφελῶν καταστημάτων (καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι ποτὲ ἰδιόκτητα) μ' ὅλα ταῦτα περιμένει ἀπὸ τὴν Β. ταύτην Νομαρχίαν ὁδηγίας περὶ τοῦ τί νὰ πράξῃ δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν...»².

1. Γ. Α. Κ., Μοναστηριακὰ Σύμμεικτα Γυθείου, Φάκελλος 414.

2. Γ. Α. Κ., Μοναστηριακὰ Λακωνίας, Φάκελλος 409.

Εἰς μοναστηριακὸν κατάλογον τοῦ ἐπάρχου Οἰτύλου τῆς 31 Δ]βρίου 1843 φέρονται ὡς ιδιόκτητα ἐν Μάνη τὰ κάτωθι μοναστήρια :

Εἰς Καστάνιαν, τῆς *Φανερωμένης* τὸ ὁποῖον νέμονται οἱ Δουράκηδες,
 εἰς Κουτήφαρι τῶν *Ἀγίων Τεσσαράκοντα* ὁ Ἄνδρέας Κασκανές,
 εἰς Τσίμοβαν (Ἄρεόπολιν) τοῦ *Παλέρημου* ὁ Γιωργάκαρος,
 εἰς Οἴτυλον, τῆς *Ζωοδόχου Πηγῆς* οἱ Ντεκουλιᾶνοι,
 εἰς Μπρίμι τῆς *Ἁγίας Τριάδος* οἱ Μαυρουδαῖοι,
 εἰς Σταυρὶ τῆς *Ὁδηγητρίας*¹ ὁ Παναγιώτης Σερεμετάκης,
 εἰς Δρυ τοῦ *Προδρόμου* οἱ Μαριολιᾶνοι,
 εἰς Ὅχιὰ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου* οἱ Ἴσμαηλιᾶνοι, καὶ
 εἰς Πέπον τῆς *Παναγίας* οἱ Ἰζατζουριᾶνοι (Γσατσαρουνιᾶνοι).

Κατόπιν καὶ ἄλλων παρομοίων ἀναφορῶν τῶν ἐπάρχων ὁ Νομάρχης Λακωνίας εἰς ἐτέραν τοιαύτην τῆς 29 Ν/βρίου 1833 πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἑκκ. Βασ. Γραμματεῖαν μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει : «... Χρεωστῶ νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Β. ταύτης Γραμματείας ἀπόσπασμα ἀναφορᾶς τοῦ Ἐπάρχου Οἰτύλου ἀπὸ 2 Ἰουλίου διὰ νὰ πληροφρηθῇ πῶς θεωροῦνται τὰ ἐκεῖ μοναστήρια ὑπὸ τῶν κατοίκων, εἰς τὸν τόπον ὅστις διὰ τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως καὶ τῆς γνωστῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν κατοίκων, μόλις τῶρα ἄρχισεν ὀπωσοῦν νὰ εὐτακτίζεται, ἦτο ἀδύνατον κατ' ἀρχὰς νὰ ληφθῶσι τὰ πρόσφορα μέσα περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν μοναστηριακῶν καὶ καταγραφῆν αὐτῶν, ἐνῶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἰσχυρότεροι τῶν Μανιατῶν τὰ ἔχουν ὡς ἰδιοκτησίαν. Ὅθεν βραδέως ἔλαβεν ὁ ἔπαρχος Οἰτύλου τὸ μέτρον νὰ διορίσῃ ἐφόρους τῶν μοναστηρίων αὐτῶν διὰ νὰ καταγράψῃ τὰ κτήματα καὶ νὰ ἐπαρτυποῦν εἰς τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν... Εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις εὐρίσκειται καὶ ὁ ἔπαρχος Γυθίου· οὗτος ἐνεργῶν τὴν σύνταξιν τῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν εὗρεν ἀντενεργείας ἰσχυράς, ὡς ἀναφέρει, εἰς τινα χωρία... Ὁ ὑποφαινόμενος γνωρίζων τὴν θέσιν τῶν ἐπάρχων τούτων καὶ ἠξεύρων δι' ἐπερίμενον νὰ ἀναπτύξῃ σημαντικὴν δρᾶσιν ἢ Κυβερνήσις διὰ νὰ εὐτακτῆσῃ τὴν Μάνην καὶ οὕτω νὰ ἐνεργήσῃ διαφόρους διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ὁποίας ἀπήντων δυσκολίας, τὸς ἐπροσκάλεσα ἐντόνως νὰ ἐνεργοῦν θαρροῦντως τὰ χρέη των καὶ ὅπου εὗρον ἀντίστασιν ἀμέσως νὰ ἀναφέρουν καὶ ἡ Κυβερνήσις ἦν ἔτοιμος τότε νὰ τιμωρήσῃ μὲ παραδειγματισμὸν τὴν ἀπειθείαν καὶ ἀντίστασιν. Ὁ ἔπαρχος Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς δὲν εἶχε δυσκολίας τὰς ὁποίας εἶχον οἱ ἔπαρχοι τῆς Μάνης...»².

1. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Ὁ Βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοιχογραφία τοῦ Ἐλκομένου, Σπ α ρ τ ι α τ ι κ ᾶ Χ ρ ο ν ι κ ᾶ. Ἐν Ἀθήναις 6(1942), σ. 99 - 102. Τὸ χωρ. Σταυρὶ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ν. Νηφάκου, Ἱστορία τῆς Μάνης ὅλης ἡθῶν χωρίων καὶ ἰντεράδων αὐτῆς διὰ στίχων πολιτικῶν, ἐν G. Maurer, Das griechische Volk, 3. Heidelberg 1835, σ. 7 στ. 108.

2. Γ. Α. Κ. Μοναστηριακὰ Λακωνίας, Φάκελλος 409.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κάτωθι ἀποσπασμάτων ἀναφορῶν τοῦ διευθυντοῦ Νομαρχίας Σπάρτης. Οὗτος εἰς ἀναφορὰν τοῦ τῆς 31 Ἰανουαρίου 1834 μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει: «Ὁ ἐπαρχος Γυθείου δὲν μᾶς ἔστειλεν ἀκριβεστέρην καταγραφὴν μὴ δυνηθεὶς μέχρι τοῦδε νὰ λάβῃ διὰ τὰς γνωστὰς περιστάσεις τῆς Μάνης»¹, εἰς ἑτέραν δὲ τῆς 25 Ἀπριλίου 1834 σημειώνει «ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιήσωμεν εἰς τὴν Β. ταύτην Γραμματεῖαν ὅτι τὰ ἐνεργούμενα ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ κατὰ τὸν νομὸν μας Μοναστήρια ἀνεβλήθησαν διὰ τὰ κατὰ τὰς ἐπαρχίας Γυθείου καὶ Ολίγλου μέχρις οὗτου καὶ αὐταὶ εὐτακτισθοῦν»².

Τὴν αὐτὴν δυσκολίαν συναντᾷ ἡ Κυβέρνησις προκειμένου νὰ προβῇ ἀκόμη εἰς τὴν ἐνοικίασιν τῶν κτημάτων, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ Νομαρχοῦ Λακωνίας Γ. Πραΐδη, τῆς 10 Φιλοφιλίου 1834. Εἰς ταύτην μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει: «Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι οἱ κάτοικοι κατεχόμενοι ἀπὸ δεισιδαιμονίαν ἀφίστανται πολὺ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως»³. Εἰς ἑτέραν δὲ τῆς 11 Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους ἐπαναλαμβάνει ὅτι «προχωροῦντες εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐνοικίσεως τῶν μοναστηριακῶν ἀκινήτων κτημάτων ἀπαντῶμεν οὐ μικρὰν δυσκολίαν διὰ τε τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὴν διασπορὰν τῶν κτημάτων»⁴.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΑ ΜΑΝΗΣ

Ἡ προσπάθεια τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν καταγραφὴν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἐξικνεῖτο καὶ μέχρι τῶν ἀκροτάτων ὁρίων τοῦ Κράτους καὶ διὰ τὰ πλέον ἄπορα μοναστήρια.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς Μέσσα Μάνης χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σωζομένη ἀλληλογραφία διὰ μερικὰ ἐξ αὐτῶν τὰ ὅποια σήμερον εἶναι τελείως ἔρημα.

Πρόκειται περὶ τῶν μοναστηρίων τῆς *Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος* εἰς Πιόντες, τοῦ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* εἰς Πόρτο-Κάμιον καὶ τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου* εἰς Κέραιαν.

α) **Ἡ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος.** Περὶ ταύτης ὁ διοικητὴς Λακωνίας Μ. Μοναστηριώτης εἰς ἀναφορὰν τοῦ τῆς 19ης Μαΐου 1841 ἐξ Ἀρσινόπολεως πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Β. Γραμματεῖαν μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει⁵: «Κατὰ τὸ χωρίον Πιόντες κεῖται ἐν Μονύδριον

1. Ἐνθ' ἀν. φάκελλος 410.

2. Ἀδτόθι.

3. Ἀδτόθι.

4. Ἀδτόθι. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ σήμερον ὡς πρὸς τὴν ἐνοικίασιν τῶν ἀφιερωμένων εἰς τοὺς ναοὺς κτημάτων.

5. Γ. Α. Κ. Μοναστηριακὰ Λακωνίας, Φάκελλος 488.

τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τὸ ὅποῖον ἤγουμενεύετο πρὸ 19 περίπου ἔτων ἀπὸ τινος ἱερομόναχου Ἰωαννίκου ἀρχιμανδριτῆν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος ἀπεβίωσε πρὸ δύο περίπου μηνῶν ὁ διαληφθεὶς ἀρχιμανδριτῆς, ἡ διοίκησις ἐπελάβετο τῆς κυριότητος τοῦ μονυδρίου τούτου, διὰ τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐξέθεσα περὶ τῶν μονυδρίων τῆς Μάνης λόγους, καὶ διώρισε γι' αὐτὸ ἐπιστάτην Κωνσταντῖνον τινὰ Ἀριστεϊάδην καλούμενον ἡγουμενεύοντα καὶ τούτου πρὸ χρόνων εἰς ἓν μονύδριον κείμενον κατὰ τὸν ἤδη νέον δῆμον Μέσσης ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου Κέρια, ἀφήσασα ἐν ταυτῷ, εἰς τοῦτον τὴν ἐπιστασίαν καὶ τοῦ προκειμένου μονυδρίου. Ἐνεργήσασα ὅθεν ταῦτα ἡ διοίκησις διενθύνει ἐν πρωτοτύπῳ τοὺς καταλόγους τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας ἀμφοτέρων τῶν μονυδρίων διὰ τὰ περαιτέρω».

Ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ συνημμένος ὑπάρχει καὶ ὁ κάτωθι κατάλογος ὑποβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Λαγείας:

ἽΟνομαστικὸς κατάλογος τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων κτημάτων τῆς μονῆς Πιοντῶν¹.

10. Βελέντζαις, Τρεῖς καινούριες καὶ αἱ ἐπὶ μεσότριβαις

3. Προσκεφαλάδας. Γεμάται ἀπὸ ἄχρον.

2. Καζάνια. Τὸ ἓνα μέγαλον καὶ τὸ ἄλλο μικρὸν

1. τουζίνα πιρούνια σκέτα.

2. Πιιάταις. Χάλκιναις μετρίου μεγέθους

2. τεσγάρια μικρὰ τοῦ μαγειρίου

2. Τιγάνια, τὸ ἓνα σῶον τὸ δὲ ἄλλο χαλασμένον

4. Σαχάνα.²

2. Χαιρομήλους ὁ εἰς σῶος καὶ ὁ ἄλλος φθαρμένος.

1. Σοφρὰ πακιρένιον³ μέγαλον

2. Κασέλαι μεγάλαι καρυθένειαι

1. Πυροβόλον

2. Πιστόλας σκέται

2. Σακιά Γύδινα

1. κασόνιον σίτου

3. Κόσκια. ἐξ αὐτῶν μία εἶναι κρισάρα.

3. Πήθους μεγάλους

2. μικραῖς

1. κληλιέρη Φλιστανένιον⁴

1. Βούσιν τενεκένια

1. Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ κειμένου.

2. Μετάλλιναι πιάτα. Τουρκ. Sahan.

3. Χάλκινα. τουρκ. bakir.

4. Πιθανῶς φιλντισένιος.

1. ζευγάρι ἱερὰ σκέτα
 2. Πετραχίλια, τὸ ἓνα καινούριον, τὸ δὲ ἄλλο παλαιόν.
 2. Καντήλια ἀσημένια καὶ ἓνα φλιστανένιον
 2. Ὑπομάνικα
 2. Θυμιατά, τὸ ἓνα χάλκινον, τὸ δὲ ἄλλο σιδηροῦν.
 1. Θήκη τῶν ἁγίων λειψάνων. ἔχουσα ἐν αὐτῇ ἕξη ἄρ. 6 ἅγια λείψανα, ἓνα σταυρὸν ἀργυροῦν σῶον μίαν σκέπιν τῶν ἰδίων
 1. Εὐαγγέλιον σκέτον
 12. Μηναῖα
 1. Παρακλητικὴ
 1. Ὁρολόγιον
 1. Ψαλτήριον
 1. Ἄχραντα μυστήρια σταγονώνια¹
 3. Εἰκόνας. αἱ δύο μεγάλαι καὶ ἡ μία μικρά.
 1. ἡμίονας
 27. πρόβατα. τὰ δέκα πέντε μεγάλα τὰ δὲ λοιπὰ μικρά.
 70. Αἰγίδια. Τὰ 45 μεγάλα τὰ δὲ ὑπόλοιπα μικρά.
 10. θυρίδες² μελύσια.
- ²Ακίνητα κτήματα μοναστηρίου
- 275 ἐλαίαι. αἱ ἕξ αὐτῶν αἱ διακόσσαι εἴκοσι πέντε μεγάλαις καὶ αἱ πενήκοντα μικραῖς.
2. Περιβόλια φραγκοσυκιάς
 6. Ἀμπέλια κουβελίων³ ἕξη ἄρ. 6 εἰς τὴν θέσιν [4.] τοῦ δήμου Τευθρώνης.
 4. συκιάς εἰς τὴν θέσιν Ἀγίας [;] τοῦ αὐτοῦ δήμου.
 50. Μουριαῖς ἀπὸ τὰς ὁποίας τεσσαράκοντα ἡμέρες καὶ αἱ λοιπαὶ ἄγριες
 - 20 κοιλῶν χωράφια
 - 10 κοιλὰ σίτου εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ αὐτοῦ δήμου

1. Ἐκ μολύβδου. Σταγόνι τό, εἰς Καρδαμύλην ἐκαλεῖτο εἶδος λευκοσιδήρου, εἰς δὲ τὰ Βούρβουρα Κυνουρίας (χειρὸν. Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ 346 σ. 628) σκευὸς καλούμενον Γύφος ἦτο σταγονένιος (ἐκ μολύβδου). Σταγονένιο καλεῖται ἐπίσης ἐν Μακεδονίᾳ δοχεῖον ἐκ μολύβδου βλ. Μ. Στεφανίδου, Δημιώδη Φυσιωγνωστικά, Λαογραφία 9(1926). 447.

2. Κυψέλας.

3. Κουβέλι· τό, εἶναι μέτρον σιτηρῶν ἴσον πρὸς 24 ὄκ. ἔννοεῖ δὲ κτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔσπειρον 140 περίπου ὀκάδας σίτου ἢ κοιθῆς. Τὰ κτήματα ὑπολογίζονται ἢ ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ σπειρομένου σιτηροῦ ἢ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ἐργάζονται διὰ νὰ τὰ καλλιεργήσουν (χωράφι τρεῖς ζεπχιές ζεπχιά, ἢ = ἡ ἐργασία ἀρόσεως μιᾶς ἡμέρας).

4. λ. δυσανάγνωστος.

60 κοιλῶν χωράφια εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δήμου μας.

Τὸ μονύδριον διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα καὶ ἀπαρτίζει ὀντάδαις τέσσαρας μὲ μίαν μαγειρικὴν καὶ ἓνα ὀσπήτιον τῶν ὑπηρετῶν εἰς τὸ ὁποῖον κοιμῶνται, μὲ ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος, μὲ μάνδρα περιτειχισμένον ὄλον καὶ μὲ δύο προαύλια. Κατοικοῦν ἐν αὐτῷ ὑπηρεταὶ δέκα ἰερεῖς ἄρ. 13. ἔξ αὐτῶν οἱ μὲν ποιμένες οἱ δὲ γεωργοὶ καὶ οἱ τρίτοι ὑπηρεταὶς ἦτοι τοῦ ἀλέσματος καὶ τῆς καθαριότητος.

Ἐν Λαγείᾳ τὴν 6 Ἀπριλίου 1841

Τ. Σ. Ὁ Δήμαρχος Λαγείας
Ἰωάννης Νικολαράκος.

β) Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου εἰς Κέριαν. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, εἰς ἕκ τῶν παλαιότερων τῆς Μέσα Μάνης ἀξιοσημείωτος διὰ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν ἀρχαίων λίθων, κλασσικῶν καὶ Βυζαντινῶν πλακῶν μὲ ἐνδιάμεσα σχέδια καὶ ἰωνικὰ κιονόκρανα¹. Ὁ Η. Megaw² ὑπολογίζει τὴν κτίσιν αὐτοῦ περὶ τὸ 1200.

Συνημμένος μετὰ τοῦ προηγουμένου καταλόγου τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως ὑπάρχει καὶ ὁ κατωτέρω τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑποβληθεὶς παρὰ τοῦ ἡγουμενεύοντος Κ. Ἀριστεϊάδου :

Κατάλογος τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων τῆς μονῆς Κέργιας.

1 καζάνη μετροῦ μ μεγέθους

2 τενζέρια τοῦ μαγειρίου

1 σίγκλος

2 τηγάνια. Τὸ ἐν χάλκινον καὶ τὸ ἄλλο σιδηροῦν

3 σαχάνια χάλκινα

3 πήθους μικροῦς

7 βελέτζες, οἱ δύο κενούριες καὶ 5 μεσότριβες

3 κασέλες οἱ σανηθένιες καὶ ἐν φορτζέρι

2 κόσκηνα

1 ἑβδομαδαρία ἤτη πενθέκτη³ ἔχων πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν

1. Περὶ τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Μάνης βλ. R. Traquair, The Churches in Western Mani, *Annual of the British School* 1908/9, σ. 177 κ. ἔξ. Η. Megaw, Byzantine architechure in Mani, *Αὐτόθι* 1932/33 σ. 137 - 162. Μ. Σωτηρίου, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Λακεδαιμόνος, Λ α κ ω ν ι κ ἄ, Ἐν Ἀθήναις Α (1932) σ. 16 κ. ἔξ. Πβλ. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, ἐν Ἀθήναις τόμ. Α' 1942 σ. 416.

2. Ἐνθ' ἄν. σ. 162.

3. Τίτλος μ. γάλου λειτουργικοῦ βιβλίου, γνωστοῦ κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πανθέκτη», ὃ ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐγένετο τῷ 1768 ἐν Λευφίᾳ ἐπιμελεῖα Γεδεῶν ἱερομονάχου. Ἴσως ἔδωκεν εἰς τὴν «Π α ν θ ἔ κ τ η ν» τὸν τίτλον «Ἑβδομαδαρία» ὁ Ματθαῖος ἐκ Κρήτης πεπαιδευμένος πρωτοσύγγελος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ καὶ Ραΐθου Κυριλλου 1759—1790. Οὗτος ἐξέδωκεν αὐτὴν τῷ 1777 ἐν Βενετίᾳ καὶ τὴν ἀφιερῶ εἰς τὸν Γεράσιμον μητροπολίτην Κυζικίου τὸν ἐκ Χρυσοσκουλαίων, ὅστις

- 1 Ὁρολόγιον διπλοῦν
 1 ψαλτήριον μέγαλον
 1 Ἀπόστολος
 1 Εὐχολόγιον
 2 ἱερακὲς¹ στολὲς παλῆες καὶ σκέτες
 2 εὐαγγέλια
 1 ζευγάρι δισκοπότηρα
 1 θυμιατὸν πρότζινον
 3 μικραῖς εἰκόνες
 2 σακιά λινά
 2 θύρες μέλησες²
 26 ρίζες ἐλαιαῖς
 200 νεόφυτες
 1 φραγκοπερὶβολον

40 κοιλὸν γῆν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δήμου Θυρίδων³ ἔχων ὑπερέτην ἓνα μοναχὸν ἀσθενῆ καὶ ἐν ὀσπήτιον μὲ τὴν μαγειρικὴν του καὶ ἐν τμημα περιφραγμένον μὲ τὴν ἐκκλησίαν ἣ ὀποία τιμᾶται ἣ Ἀποτομὴ τοῦ Προδρόμου.

Ἐν Κέρεια τὴν 14 Ἀπριλλου 1841

ὁ μέχρι τοῦδε ἡγουμενεύων
 Κωνσταντῖνος Ἀριστεαίδης».

γ) Ἡ μονὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Πόρτο-Κάγιον. Περὶ ταύτης ὁ διοικητὴς Λακωνίας Μ. Μοναστηριώτης εἰς ἀναφορὰν του τῆς 14 Μαρτίου 1841 ἐξ Ἀρσεοπόλεως πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. Β. Γραμματεῖαν⁴ ἔγραφεν: «Ἐνεργῶν ἀνευδότης τὰ ὅσα ἐξέθεσα διὰ τῆς ἀπὸ 24 Ἰοβρίου 1840 ὑπ' ἀριθ. 1495.1267 ἀναφορᾶς μου, ἀπέσπασα καὶ τὸ εἰς τὸ Πόρτο Κάγιον (Ἀχιλλεῖον) μονύδριον ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν διακατεχόντων τοῦτο πρὸ χρόνων καὶ τὸ ἔθεσα ἐπὶ τὴν διοίκουσιν τοῦ Σ. Ἐπισκόπου Ἀσίνης προσωρινῶς μέχρις οὗ ληφθῆ ἔν ὀριστικὸν δι' ὅλα τὰ τῆς Μάνης μοναστήρια μέτρον εἰς ἐνέργειαν μετὰ τὴν ὅσον οὕτω ἐγκαθί-

ἐξηρημάτισε, πρὸ τῆς εἰς Κύζικον μεταθέσεώς του μητροπολίτης Κρήτης. Πβλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείαν ἐν λ.

1. Ἀσφαλῶς ἱερατικῆς.

2. Κυψέλαι.

3. Ὁ δῆμος οὗτος περιελάμβανε τὰ χωρία Κοῦνον, Παγκειά, Κηπούλαν, Σταυροῖ Δροῦ, Κέρειαν, Ὀχιάν καὶ Ἀγίαν Κυριακὴν. Διὰ διατάγματος ὁμοῦ τῆς 27|11|1840 δημοσιευθέντος εἰς τὴν Ἐφημ. Κυβερν. τοῦ 1841, ἀριθ. φύλλ. 5 τῆς 8 Μαρτίου, συνελωνεῦθη μετὰ τῶν δήμων Μέσσης καὶ Καινηπόλεως εἰς ἓνα δήμον, τὸν τῆς Μέσσης ἀριθμοῦντα τότε 3415 ψυχάς.

4. Γ. Α. Κ. Μοναστηριακὰ Λακωνίας, Φάκελλος 447.

δρυσιν τῶν νέων δημοτικῶν ἀρχῶν διὰ νὰ χρησιμεύσῃσι τὰ εἰσοδήματα τῶν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας.

Ἐπισημαίνω δὲ ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῆς κλητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Μοναστηρίου διὰ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τούτου ἡ Β. Γραμματεία, ὅποια ἡ κατάστασις του...».

Ὁ κατάλογος ἐν ἀντιγράφῳ διατηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας του ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Κατάλογος τῆς κλητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας τοῦ Μονιδρίου Πορτοκαλίου τηρόμενον ἐπωνόματι τῆς Θεοτόκου κυμίσσεως κατὰ τὸν δῆμον Λαγίας τῆς Διοικήσεως Λακωνίας.

3 ὄρια ὀσπύτια

100. ἑκατὸν πρόβατα καὶ Γύδια

1 εἷς μελισσὸν

16 λεῖμονοπορτοκαλιῆς καὶ διάφορα φυτὰ

30 ρίζαις ἐλαιῖς καὶ μερικαῖς μουριῆς

80 ὀγδόνητα κυλὸν γῆν καλιεργημένην

3 τρεῖς κανδύλες ἀργυρῆς

2 Μανάλια χάλκινα

1 κουτὶ ἕνα ἄγια λούπανα

2 δυὸ ἐκόλπητα ἀργυρᾶ

2 ζιγιῆς¹ ἰερά

12 δώδεκα μινεὰ μὲ τὴν παρακλητικὴν του Τριόδιον πεντηκοστάριον εὐχολόγιον ἀπόστολον ψαλτήριον καὶ ἕτερα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία

6 ἕξ χαρανία² λεβέτια

2. Πιινάτες καὶ ἕνα τάσι, τρεῖς τυγάνια, ἕνας σοφρᾶς ὄλα χάλκινα καὶ δύο σφοφράδες ταύλιον, ἕνα τεψὴ χάλκινον

8. Βελέτζες 2 παπλώματα 2 ἀντρομίδες 1 τζόλι μισότριβον 1 κυλίμι δύφυλον.

Τὰ ἄνω παρέλαβον ὁ ὑποφενόμενος ἐπίσκοπος Ἀσίνης.

Ἐν Λαγία τὴν 26 Φεβρουαρίου 1841

Τ. Σ. ὁ Ἀσίνης Μακάριος ἐπίσκοπος»³.

Ὁ Ἀσίνης Μακάριος ἐγεννήθη ἐν Πύργῳ τῆς Μάνης τῷ 1770. Τῷ 1810 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀσίνης παρὰ τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας καὶ δύο ἐτέρων ἐπισκόπων. Ἦτο ἄνθρωπος μικρᾶς μὲν

1. Ζυγὴ, ἡ=τὸ ζεῦγος.

2. Χαρανί=λέβης μικρῶς.

3. Περὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης καὶ τοῦ ἐπισκόπου βλ. Π. Ζερλέντη, ἔνθ' ἀν.

μορφώσεως ἄλλ' ἐνθουσιώδης, δραστήριος καὶ ἤσκει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας του¹.

Μετὰ δὲ τὴν παραίτησιν τοῦ ἐπισκόπου ἔνεκα τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας του διωρίσθη προσωρινῶς ἐπιστάτης τῆς μονῆς ὁ δήμαρχος Λαγίας Μ. Γρηγορακάκης, διὰ τὴν φροντίξην περὶ τῆς καλλιέργειας τῶν γαιῶν αὐτῆς καὶ βελτιώσεως τῶν ὑποστατικῶν της.

* * *

Ὁ ἑπίσκοπος Ἀσίνης Μακάριος ἦτο πρόφην Λαγίας, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ αὐτὴ ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Μονεμβασίας², ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κώδικος αὐτῆς καὶ ἐκαλεῖτο ἐπισκοπὴ *Λαγίας καὶ Κατωπαγκίων*³. Ταύτης ὄρια τῷ 1810 ἦσαν «*ἡ Λαγία χώρα, οἱ Ποιόντες, τὰ Δημαρίστικα⁴, Παχιάνικα⁵, τὸ μοναστήριον τὸ κεκλημένον ἐπ' ὀνόματι τῆς κυμήσεως μητρός τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιλεγόμενον τοῦ Κουρνοῦ⁶, τὸ Νύφη⁷, τὸ Δριαλῆ⁸, ὁ μαχαλὰς Κατζυβαρδιάνικα εἰς τὴν χώραν Γνώτια, τὰ Τζεχριάνικα⁹, τὸ μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, τὸ χωρίον τὸ ἐπιλεγόμενον Ὅχιά¹⁰, τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου προδρόμου, τὸ χωρίον τὸ*

1. *Μελετήριον Γαλανοπούλου*, Ἐκκλησιαστικαὶ σελίδες Λακωνίας, Ἀθήνα, 1939, σ. 60, 247.

2. *Κ. Οἰκονόμου*, ἐνθ' ἄν. Β'. σ. 5. *Π. Ζερλέντη*, ἐνθ' ἄν. σ. 40 - 42.

3. *Ν. Βέη*, Ἐκφρασις κώδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας, Δ. Ι. Ε. Ε. 6(1901) σ. 196, 198 - 199, 203. Ἡ περιοχὴ Κατωπαγκείου ἀπειτέλει τὸν παλαιὸν δῆμον Θυρίδων. Καλεῖται δὲ οὕτω ὡς τόπος χαμηλὸς καὶ ὑψηνὸς ἀπὸ τοῦ κά τ ω καὶ τοῦ ἐπιθ. ἀ π ά γ κ ε ι ο ς (περὶ οὗ βλ. Ἰ σ τ ρ ι κ ὸ ν Λ ε ξ ι κ ὸ ν Ἀ κ α δ η μ ί α ς ἐ ν λ.) Χωρίον δὲ αὐτόθι σήμερον ὀνομάζεται Π α γ κ ε ι ά, τ ά. Τὸ χωρ. Λ ά γ ι α εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ κόμητος Σατωρενῶ πρὸς τὸν δούκα τοῦ Νεβέρ μαρτυρεῖται ὡς ἔχον 100 οἰκογ. *Α. Δασκαλάκη*, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, Ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 71. Ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ *Ν. Νηφάκου*, ἐνθ' ἄν. στίχ. 33.

4. *Ν. Νηφάκου*, ἐνθ' ἄν. στίχ. 35.

5. *Αὐτόθι* στίχ. 33.

6. Τοῦτο κείμενον ἐπὶ τῆς Α. Μάνης (Προσηλιακῆς) εἶναι ἰδιοκτησία τῆς οἰκ. Οἰκονομάκου ἢ Καραντάνη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐνταῖθα ὑπαρχούσης πηγῆς, τοῦ κ ρ ο υ ν ο ὤ - κ ο υ ρ ν ο ὤ. Τοῦτο κακῶς χαρακτηρίζει ὁ *M. Vasmer*, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941, σ. 169, ὡς Σλαβικόν. Τὴν γνώμην ταύτην ἀνήρρεσεν ὁ *Δ. Γεωργακάς*, *Beiträge zur Deutung als Slavisch erklärter Ortsnamen ἐν Β. Ζ.*, *XLII*, 2 (1941), σ. 367.

7. *Ν. Νηφάκου*, ἐνθ' ἄν. στίχ. 35.

8. *Αὐτόθι*. Εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ Σατωρενῶ μαρτυρεῖται ἔχον 25 οἰκ. *Α. Δασκαλάκη*, ἐνθ' ἄν. σ. 72.

9. Σημερινὸν χωρ. *Κεχριάνικα*. *Ν. Νηφάκου*, ἐνθ' ἄν. στίχ. 208.

10. Ὁ Βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ *H. Megaw*, ἐνθ' ἄν. εἰς τὸ 1100.

λεγόμενον Γκέρια¹, τὸ Δρη², ὁ Κοῦκος³, τὸ Σταυρί, ἡ Ντυποῦλα⁴, τὸ χωρίον Ἁγία Κυριακὴ καλούμενον μετὰ τὸ μοναστήριόν του, τὰ Παγγιά καὶ τὸ χωρίον Ἀγιάννης. σὺν τούτοις ἐκρίθη εὐλογον προστεθῆναι τῇ ἐπισκοπῇ ταύτῃ Λαγίας καὶ Κατωπαγκίων καὶ τὸ ἱερὸν μοναστήριον τῆς κοιμήσεως μητρὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐντὸς τοῦ Πόρτο-Κάγιου· ἡ Καινούρια χώρα, τὰ Κοραγωνιάνικα⁵, τὸ Πάληρον καὶ ἅπαντα ἡ περιοχὴ τοῦ κρωτηρίου»⁶.

Ἐκ τοῦ τμήματος τούτου τοῦ κώδικος βλέπομεν ὅτι τὰ μνημονευθέντα τρία μοναστήρια τῶν ὁποίων κατάλογον τῆς περιουσίας ἀνεγράψαμεν, ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λαγίας.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι πρὸς τούτοις ὅτι τμῆμα τῆς Δυτικῆς (Ἀποσκερῆς) Μάνης ὑπήγετο εἰς ἐπισκοπὴν Ἀνατολικῆς (Προσηλιακῆς) Μάνης καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μαινης ἢ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Νίκλου⁷.

Ὁ Μακάριος τὴν 11 Σεβρίου 1811 συνωμολογήσατο μετὰ τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας ἵνα ἀποτίῃ αὐτῷ ἀνὰ πᾶν ἔτος τὸ σύνηθες φιλότιμον καὶ ἐκκλησιαστικὸν ζητομοῖριον πενήκοντα γρόσια⁸.

Περὶ τοῦ Μακαρίου τούτου ὁ Ἰωακείμ Φερόπουλος⁹ ἀναγράφει ὅτι ἦτο τιτουλάριος ἐπίσκοπος βοηθὸς τοῦ Μονεμβασίας.

Ὁ William Martin Leake¹⁰ μαρτυρεῖ «ὅτι παραγενόμενος εἰς Κυπά-

1. Σήμερον Κέρια.

2. Τὸ χωρίον Δρη εἰς Μέσα Μάνην ἦτο ἔδρα τῶν Κοντοστάβλων. Βλ. Δ. Βαγιακάκου, Μελωσινοὶ καὶ Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον, ἔνθ' ἀν. Εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ Σατωρενῶ μαρτυρεῖται ἔχον 85 οἶκον. Δ. Δασκαλάκη, ἔνθ' ἀν. σ. 71.

3. Ἀντὶ Κοῦκος. Τὸ χωρίον ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν δύο κωνοειδῶν προβολῶν τοῦ ὕψωματος τοῦ πρὸς Δ αὐτοῦ. Πβλ. Ν. Πολίτην, Γνωμοδοτήσεις περὶ μετονομασίας συνοικισμῶν καὶ κοινοτήτων, Ἐν Ἀθῆναις 1920, σ. 113-114. Ν. Νηφάκου, ἔνθ' ἀν. στίχ. 208.

4. Σήμερον Κηπούλα.

5. Ἀντὶ Κοραγωνιάνικα, Ν. Νηφάκου, ἔνθ' ἀν. στίχ. 36.

6. Ν. Βέη, ἔνθ' ἀν. σ. 195. Περιοχὴ Κρωτηρίου εἶναι ἐνταῦθα ἡ τοῦ Ἀκρωτηρίου Ταϊνάρου. Ἐκ τῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ κώδικος μνημονευμένων χωρίων ὑπῆρχον τῷ 1798 τὰ κάτωθι: Λάγια, Δημαρίστικα, Παχυάνικα, Νύφι, Δρυαλί, Κοραγωνιάνικον, Δρη, Κοῦκος, (Κοῦνος), Σταυρί, Κηπούλα καὶ Κεχριάνικα.

7. Περὶ τῆς ἐν Μάνῃ ἐπισκοπῆς Νίκλου βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων—Νικλιάνων τῆς Μάνης, Ἀθῆναι 63 (1949) 179-185.

8. Ν. Βέη, ἔνθ' ἀν. σ. 148. II. Ζερλέντην, ἔνθ' ἀν. σ. 40.

9. Πίναξ τιτουλαρίων ἐπισκόπων, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. 21, σ. 52. Πβλ. II. Ζερλέντην, ἔνθ' ἀν. σ. 41.

10. Travels in the Morea, τόμ. 1, σ. 290-291. Πβλ. II. Ζερλέντην, ἔνθ' ἀν. σ. 42-43.

ρισσον, τὴν ἀρχαίαν Καινήπολιν ἐν τῇ Μέσῃ Μάνῃ, μηνὶ ἀπριλίῳ τοῦ ἔτους 1805, ἄλλοτε κώμην, τότε δὲ ἔχουσαν πύργον, ναῖσκον καὶ οἰκίσκον τοῦ ἱερέως, εὔρεν ἐν αὐτῇ ἱερέα φιλοφρόνως καὶ ἐλευθέρως δεχθέντα αὐτόν, ἐκαλεῖτο δὲ οὗτος Μακάριος καὶ ἦτο ἀνὴρ Κρής· ἀφ' οὗ δὲ οὗτος διῆλθε πολλὰ ἔτη ὡς μοναχὸς καὶ ἱερεὺς, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἐν Σινᾷ ὄρους, ἐστάλη παρὰ τῶν μοναχῶν πρὸς συλλογὴν ἐλεημοσυνῶν εἰς Αἴγυπτον. Ἀντὶ δὲ νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τῶν συλλεγέντων χρημάτων εἰς τὸ μοναστήριον κατέφυγεν εἰς τὴν Μέσα Μάνην, ἔνθα πρὸ τριάκοντα ἐτῶν (1775—1805) ἦτο ἐφημέριος ἐν Κυπαρίσσω». Οὗτος κατὰ κόσμον ἐκαλεῖτο Μιχαὴλ Σαμπατακάκης¹.

Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Leake παραλαμβάνων ἀβασανίστως ὁ Ζερλέντης² καὶ παραβλέπων τὴν ἀπόστασιν τοῦ χρόνου, ταυτίζει τὸν Μακάριον τοῦτον μὲ τὸν συνώνυμον ἐπίσκοπον Λαγίας Μακάριον, ὅστις, ὡς εἴπομεν, ἐγεννήθη ἐν Πύργῳ τῆς Μάνης τῷ 1770, ὅτε ὁ μοναχὸς Μακάριος ἦτο ἐν ἀκμῇ ἡλικίας. Ἐπίσης ἐσφαλμένως ὁ Ζερλέντης ἐρμηνεύει τὴν εἰδήσιν τοῦ Διονυσίου Πύργου³, καθ' ἣν, παραγενόμενος εἰς Πόρτο Κάγιο, οὗτος διενυκτέρευσε ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τῆς Λαίας, ὡς καλεῖ τὴν «Παναγίαν τοῦ Πορτοκάγιου» ἐν ᾧ ὄκει ἀρχιερεὺς, ὃν, ἂν καὶ δὲν ὀνομάζῃ ὁ Πύργος, ὁ Ζερλέντης⁴ ἐκλαμβάνει ὡς τὸν μοναχὸν καὶ ἱερέα Μακάριον.

Ἡ συνωνυμία νομίζομεν ὅτι ἐξηπάτησεν τὸν Ζερλέντην. Ἦτο λίαν δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, ξένος, πρόσφυξ καὶ δὴ καταχραστῆς καὶ φυγὰς μοναχὸς νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος καὶ μάλιστα εἰς τὴν Μάνην, ὅπου καὶ τὸ ἀξίωμα ἀκόμη τοῦ ἱερέως προϋπέθετεν οἰκογενειακὴν ἰσχὺν καὶ εὐγένειαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως ὅστις ἀπαραιτήτως προήχεται ἐκ τοῦ ἀρχοντολογίου τοῦ τόπου.

Ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Πορτοκάγιου ὁ Μακάριος ἀπέστειλε τῷ 1811 εἰς τὴν δημογεροντίαν τῆς Ὑδρας τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν·⁵

1. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀπαντᾷ σήμερον εἰς τὰ χωρία Πύργος καὶ Ἀροσόλις τοῦ δ. Οἰτύλου.

2. Ἐνθ' ἀν. σ. 43.

3. Περίηγησις Ἱστορικὴ καὶ Βιογραφικὴ, Ἀθῆναι 1848, σ. 80. «Ἐπιστρέψαντες ἐκεῖθεν (Κυπαρίσσω) ἤλθομεν εἰς τὸν Ψάμμαθον λιμένα, τανῦν δὲ πόρτον Κάϊον (λιμὴν τῶν δοτύκων)· ἄνωθεν τούτου εἶναι τὸ μοναστήριον, τῆς Λαίας καλούμενον — οὕτω καλεῖ τὴν «Παναγίαν τοῦ Πορτοκάγιου» — αὐτοῦ ἐμείναμεν τὴν νύκτα καὶ τὸ πρωτὶ τὴν Κυριακὴν ὁ ἱερεὺς ἐλειτούργησεν, ὁ ἐκεῖ οἰκῶν ἀρχιερεὺς δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἱερέως, ὡς κατωτέρου, τοῦτο δὲ ἡμεῖς ἀκούσαντες ἐθαυμάσαμεν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν ἐκείνου τοῦ Σπαργιᾶτου ἀρχιερέως».

4. Ἐνθ' ἀν. σ. 43.

5. Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, 1778 — 1832, Ἐν Πειραιεὶ 4 (1923) σ. 213 · 214.

Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητῷ καὶ περιποθῆτῳ καπετᾶν Γιώργῳ καὶ λοιποῖς προεστώσι καὶ γέροντες τῆς Ὑδρας, εὐχετικῶς, εἰς Ὑδρα.

Τὴν εὐγένειάν της εὐχόμενος πρὸς Θεὸν ταπεινῶς ἠδέως κατασπάζομαι.

Μετὰ τὴν ἐρώτησιν τῆς ἀγαθῆς ὑγείας της, δηλοποιῶ ἐπειδὴ καὶ εὐρέθηκα ἀρχιερεὺς εἰς τοῦτον τὸν τόπον τῆς Μάνης, γράφω πρὸς τὴν εὐγένειάν της ἐν καθαρῷ συνειδῶν τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ ἐπιφέρον τὸ παρὸν εὐτελές μου γράμμα πρὸς τὴν εὐγένειάν της γέρο-Μᾶρκος δνόματι, εἶχε ἓνα παιδί Σωτήρη ὀνομαζόμενον, τὸν ὁποῖον χωρὶς τὴν γνώμην καὶ εἶδῃσιν τοῦ πατρὸς του ἐβγῆκεν εἰς τὴν κατηραμένην τέχνην τῶν κουρσάρων καὶ σπαντίδων μὲ¹, ἄλλων κατηραμένων, μάλιστα ἐνὸς Θιακοῦ Γαβριὴλ ὀνομαζομένου· καὶ μαθὼν τοῦτο ὁ καημένος ὁ γέρος πατήρ του, δοτις τῆς φέρνει τὸ γράμμα μου, ἄρχισε μὲ κατάρες καὶ ἀναστεναγμοὺς κατὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ φοβερισμοὺς εἰς τὸν κατηραμένον Θιακὸν Γαβριὴλ· ὁ δὲ Γαβριὴλ αὐτὸς μαθὼν τοὺς φοβερισμοὺς τοῦ γέρου, ἐφοβήθη καὶ ἔμεινεν εἰς Δεβάντε καὶ πλέον εἰς τὴν Μάνην δὲν ἤλθε καὶ οὔτε ἔρχεται· λοιπὸν ἡ θεία δίκη καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ καὶ κατάρες τοῦ γέρου, ὅπου ἔκανε πρὸς τὸν υἱὸν του, εὐδόκησεν ὁ ἅγιος Θεὸς καί, ὡς ἐμάθαμεν, ἐπίστασι ὁ υἱὸς του μὲ ἄλλους δύο τρεῖς ἀπὸ ἓνα καρὰβι Ὑδριώτικον ἔδικόν σας καὶ εὐρίσκειται αὐτοῦ· καὶ ἐρχαμένης εἰδήσεως ἐδῶ πῶς εὐρίσκειται αὐτοῦ, ὁ καημένος ὁ γέρος πάλιν τὰ πατρικὰ σπλάγχνα κινούμενος καὶ στοχαζόμενος ὅτι εἶναι εἰς χριστιανῶν χέρια καὶ μάλιστα εἰς τὴν εὐγένειάν σας ἔρχεται παρακαλῶντας μετὰ θεσμῶν δακρύων πρὸς τὴν εὐγένειάν σας καὶ εἰς ὄλους τοὺς πρωτεύοντας καὶ δέεται θεσμῶς νὰ γίνῃ ἴλεως εἰς αὐτόν, νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ υἱὸς του διὰ ἐλπίδα τοῦ γηρατείου του, ὅτι ἄλλον υἱὸν δὲν ἔχει· καὶ σὰς πληροφοροῦν τῇ ἀληθείᾳ, μάρτυς μου ὁ Θεὸς, ἐν βάρει τῆς συνειδήσεώς μου νὰ πιστεύσετε ὡς Χριστιανοί, ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ παιδί ἄλλην φορὰν ἐβγῆκεν εἰς παρόμοιαν διαβολικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ οὔτε ὁ πατήρ του ὁ γέρος αὐτός, ἀλλὰ εἶναι ὁ μόνος θεοσεβῆς χριστιανὸς εἰς τοῦτο τὸ μέρος τῆς Μάνης καὶ ζηλωτὴς τῶν καλῶν καὶ δικῶν τῶν κακοποιῶν ἀνθρώπων καὶ κουρσάρων.

Ὅθεν καὶ ἐγώ, ὡς ἀρχιερεὺς τοῦ δεσπότητος μας κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρακαλῶ νὰ ἔχετε τὴν εὐχήν, νὰ λυπηθῆτε τὸν καημένον τὸν γέροντα, καὶ μὲ κάθε τρόπον ὅπου γνωρίζετε, νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ υἱὸς του καὶ νὰ τοῦ τὸν παραδώσετε ν' ἀναπανθῇ τῆς λύπης·

Καὶ ταῦτα μὲν εὐχετικῶς καὶ οἱ χρόνοι σας πολλοί.

1811 Δεκεμβρίου 25 Πόρτο Κάγιο.

Τῆς εὐγενείας της διάπτως πρὸς Θεὸν εὐχέτης καὶ εἰς τοὺς δορισμοὺς
† ὁ Μάνιας Μακάριος.

1. Δυσανάγνωστον.

Ἐκ τινος δὲ αἰτήσεως τοῦ Δημητρίου Δεσποτοπούλου, ἀνεψιοῦ τοῦ Μακαρίου, πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 ἐπιτροπὴν, εὗρισκομένης εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης¹ μανθάνομεν ὅτι :

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ Μακάριος «*παρευρέθη ἐν πλείσταις τῆς Πελοποννήσου μάχαις αὐτόπτης καὶ ὑποστηρικτῆς ὡς ἐκ τοῦ ἀξιωματοῦ του, ἐνθαυρῶνων τὰ πλήθη νὰ καρτερῶσι καὶ ἐμμένωσιν ὅπως κερδίωσι θρησκείαν καὶ ἐλευθερίαν ἥτοι εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρῶν ἐκτὸς εἰς τὰς ἐν Λακωνίᾳ*».

Ὅτι δὲ ἐνεργῶς εἶχεν ἀναμειχθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα συνάγομεν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὴν 13 Μαρτίου 1822 ἐν Καλάμαις ὑπογράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων Στρατιωτικὸν Κανονισμόν τοῦ Στρατοῦ τῆς Μάνης².

Ὅταν δὲ διὰ διατάγματος τῆς 20 Νοεμβρίου 1833 μετωνομάσθη ἡ Ἐπισκοπὴ Λαγίας εἰς Ἐπισκοπὴν Ἀσίνης ἀποτελουμένη ἐκ τῆς πρώην Ἐπισκοπῆς Λαγίας τῆς Ἐπαρχίας Γυθείου καὶ τῆς κόμης Κολοκυνθίας ὁ Μακάριος παραμένει εἰς αὐτήν³.

Ἐνταῦθα ὑποστηρίζει κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα ὑπὲρ τοῦ Παπουλάκη. Ὁ

1. Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν.

2. Σ. Κουγέα, Στρατιωτικὸς Κανονισμὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Μάνης κατὰ τὸν ἀγῶνα, Ἐφημερὶς Ἐμπρὸς 25 Μαρτίου 1948.

3. Γ. Σ. Μπονά, Ἐπισκοπικὴ Γεωγραφία, Ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 13. Κ. Οἰκονόμου, ἐνθ' ἄνωτ. Β. σ. 218. Ἐνταῦθα ἀναφέρονται: ὡς Γυθείου ὁ μέχρι τοῦδε Καρρυσπόλεως Σ. ἐπίσκοπος κ. Κύριλλος, Ζυγοῦ ὁ μέχρι τοῦδε Πλάσης Σ. ἐπίσκοπος κ. Ἀνθίμος, Καρδαμύλης ὁ μέχρι τοῦδε Μηλίας Σ. ἐπίσκοπος κ. Ἰωαννίκιος καὶ Οἰτύλου ὁ μέχρι τοῦδε Μαΐνης Σ. ἐπίσκοπος κ. Ἰωσήφ. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ὑπάρχει εἰς τὸ τμήμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν) αἰτήσεις τοῦ ἀυταδέλφου του Π. Βουτικλάρη ἐκ Κίτιας (Ἀρχαῖς) πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος Ἐπιτροπὴν «Περὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἐπισκόπου Οἰτύλου Ἰωσήφ Βουτικλάρη», Ἐν αὐτῇ ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «...Ὁ ἐπίσκοπος Οἰτύλου ἦγον ἕνας τῶν ἄλλων προσώπων ἅτινα ἔλαβον ἐνεργητικώτατον μέρος εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, ἀλλὰ τί λέγω, ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἐπίσκοπος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του εἶχε μνηθῆ εἰς τὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἅτινα διέδιδε μετὰ πολλοῦ θάρρους ἅμα καὶ ἐνδιαφέροντος εἰς ἔλην τὴν Λακωνίαν καὶ ἐκτὸς τούτου ἀλλὰ καὶ γρήματα ἀπειθῶς ἐξώδευσε διὰ τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον σκοπὸν ἐκραγόντος τοῦ πολέμου δὲν ἔλειπε ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβαίῃ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον ἐφ' ὅσον αἱ δυνάμεις του τὸ ἐπέτρεπον νὰ παρακινή τοὺς συμπολίτας του καὶ νὰ κατενθουσιάζῃ αὐτοὺς διὰ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸν πόλεμον· ἰδίως δὲ ὁ σεβάσμιος οὗτος ἱεράρχης, ὅτε ὁ Ἰμβραῆμ πασῶς ἔκαμε τὴν ἀπόβασιν εἰς τὸν Ἀηρόν τῆς Μάνης συγχρόνως μὲ τοὺς πολέμους τῆς Βέργας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ πολεμισταὶ τῆς Μάνης ἐκείθεν ἀνάστη μὲ τὴν σημαίαν εἰς τὰς χεῖρας ἐνδεδυμένους καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν τρέχων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἐκάλεε τοὺς συμπολίτας του εἰς τὸν πόλεμον καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του ταύτης ἐνίκησε τοὺς ἀποβάντας Τούρκους καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν... Αἱ πράξεις τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦσαν πολὺ ἀνώτεραι τοῦ ἐπισκόπου Λαγίας...».

Ὁ Χ. Ἀννίνος¹ ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν στάσιν τοῦ Μακαρίου καθ' ἣν ἐποχὴν δλόκληρος ὁ λαὸς τῆς Μάνης ἠκολούθει τὸν Χριστόφορον Παπουλάκη. «Τοῦ κινήματος τούτου ὑπὲρ τοῦ Παπουλάκη προΐστατο κατ' ἀρχὰς ὁ ἐπίσκοπος Ἀσίνης, μιᾶς τῶν ὑπαρχουσῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἐν Λακωνίᾳ ἐπισκοπῶν. Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος, Μακάριος ὀνόματι, γέρων καὶ μὴ διακρινόμενος οὐδ' ἐπὶ μαθήσει, οὐδ' ἐπὶ νοημοσύνῃ, πάνν προθύμως κατ' ἀρχὰς ἀνεγνώρισε τὴν ἀγιότητα τοῦ Χριστοφόρου καὶ ἐπεδοκίμασε τὰς δοξασίας του, ἐδεξιώθη δὲ μάλιστα αὐτὸν τὸ πρῶτον μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος περιβεβλημένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἱερέων καὶ διακόνων».

Εἰς δημοτικὸν ἔθσμα τῆς Μάνης ἀναφερόμενον εἰς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ὁ ἐπίσκοπος Ἀσίνης Μακάριος φέρεται λέγων ἐναντίον τῶν κυβερνητικῶν ἀπεσταλμένων πρὸς σύλληψιν τοῦ Παπουλάκη τὰ ἐξῆς:²

Ὅντα εἶν' ἡ Μάνη σύφωνη βγάει ἄρματα μεγάλα
καὶ τότε κρόει τὸ βασιλιᾶ, δὲ λογαριάζει ἄλλα·

δὲ λογαριάζει τὰ στερνὰ πὼς θὲ νὰ τὴν παιδέψη
παρὰ τὸν κρόει ἄστηρα γιὰ νὰ τότε γκιοτέψη.

Ἐχω Μανιάτες δυνατοὺς καὶ ἄξια παλλήκαρια
κινήσαν καὶ μαλώνουνε σὰν τὰ παλαζὰ κριάρια.

Ἄν τοῦ βαστᾶ τοῦ βασιλιᾶ νὰ κόψη τὸ μιστό-μον,
θὰ στείλω τὴ Μανιατουριὰ νὰ κόψη τὸ λαιμό του.

Ἐδῶ πὸν ἔμαζεῦτηνα οἱ Λαθουροκαρβοῦνοι,
ἐδῶ θὰ τὸ μετρήσουνε πόσο εἶναι τὸ καντούνι.

Βραδύτερον ὁμοίως ὁ Μακάριος πεισθεὶς εἰς τὰς παραινήσεις τοῦ βουλευτοῦ Λακωνίας Λεωνίδα Πετροπουλάκη, ἀπεσκίρτησεν ἐκ τοῦ Χριστοφόρου³. Ὅταν δὲ ἡ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἀποφασιστικὰ μέτρα ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ σφοδρὸν ἐπιτίμιον ἐκ Λαγίας τὴν 23 Μαΐου 1853 κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παπουλάκη, καταρῶμενος πάντα ὅστις ἤθελε δώσει τὴν παραμικρὰν προσοχὴν καὶ ἀκρόασιν εἰς τὰς τοιαύτας διδασχάς⁴.

Ὁ Μακάριος παρητήθη τῷ 1852 λαβὼν σύνταξιν 200 δραχ. Ἀπέθανε τῷ 1867 καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ἐν Λαγίᾳ τῆς Μάνης ὅπου ὑπάρχουν τὰ ὀστᾶ του⁵.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἰδιόκτητον μέχρι σήμερον μοναστήριον εἰς Μέσα

1. Ἐνθ' ἄν. 435.

2. Κ. Πασαγιάννη, Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια. Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Βιβλιοθήκη 3, Ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 78-79. Ἐτερον ἔθσμα ἀναφερόμενον εἰς τὸν Παπουλάκη βλ. Σ. Χ. Σκοπετέα, ὁ Παπουλάκος καὶ ἡ δημοτικὴ μας ποίησις, Πελοποννησιακὴ Ἐστία 1(1953) τεῦχ. 7 σ. 16-17.

3. Μ. Ἀννίνου, ἔνθ' ἄν. σ. 454.

4. Ἀδτόθι σ. 436.

5. Μ. Γαλανοπούλου, ἔνθ' ἄν. σ. 60. Ὁ Π. Ζερλέντης, ἔνθ' ἄν. σ. 43 γράφει ὅτι ἀπέθανε τῇ 24 Φεβρουαρίου 1865.

Μάνην εἶναι καὶ τὸ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος εἰς τὸ χωρίον Δίπορον παρὰ τοῦς Ἀνω Μπουλαριοῦς¹. Τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν Βελετάκη, καταγομένην ἐκ Κίττας². Εἰς τὸν ναὸν σώζονται καὶ τινες ἐπιγραφαὶ ἐφ' ὕψους³. Ἐπὶ πλέον ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς νοτίου θύρας διατηρεῖται τὸ κάτωθι σύνταγμα μονογραμμάτων τῶν ὁποίων τὴν σημασίαν⁴ ἀποδίδομεν παραπλεύρως.

.Ā . Π̄.	.M̄ . ζ̄.	Ἀρχὴ Πίστεως Μωσαϊκῆς Σταυρὸς
.Ē . Ē.	.Ē . Ē.	Ἐλένη Εὐρεν Ἐλέους Ἐρεισμα ἢ
		Ἐκ Θεοῦ Ἐδόθη Εὐρημα Ἐλένη ⁵
.X̄ . X̄.	.X̄ . X̄.	Χριστὸς Χριστιανοῖς Χάριν Χαρίζεται
.Θ̄ . Θ̄.	.Θ̄ . Θ̄.	Θέα Θεοῦ Θεῖον Θαῦμα
.P̄ . P̄.	.P̄ . P̄.	Ρήσεις Ρητόρων Ρητορεύουσι Ρήματα
.T̄ . T̄.	.Δ̄ . Φ̄.	Τοῦτον τοῦ Τύπου Δαίμονες Φρίττουσι
.T̄ . T̄.	.T̄ . T̄.	Τοῦτον τὸν Τύπον Τύραννοι Τρέμουσι
.ζ̄.ζ̄.ζ̄.	PX	. ;
.T̄ . K̄	T	Τόπος Κρανίου Τάφος.

1. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου (*Μπουλαριοί*) ὁ *M. Vasmer*, [ἐνθ' ἄν. σ. 170-171, θεωρεῖ σλαβικὸν ἐκ τοῦ πλ. *Boljare* πλ. *boljaring* (=πρόκριτος). Τὴν γνώμην ταύτην ἀνῆρσεν ὁ *Δ. Γεωργακάς*, ἐνθ' ἄν. ἐτυμολογήσας αὐτὸ ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμβολάριος: Ἐμβολάριοι — μολιζαῖτοι — μολαζαῖοι — Μπουλαριοί. [*Ἐμβολάριος*] ἦτο ὁ εἰς τὰς ἐμβόλους ὡς ἐπαίτης πλανώμενος. Βλ. *Φ. Κονκουλέ*, *Μπολιάρικ*, *E.E.B.Σ.* 3(1926) σ. 333-334. Πρὸς τὰ ἄν. βλ. καὶ *Μ. Τριανταφυλλίδης*, Ἑλληνικὲς συνθηματικὲς γλώσσες. Προσφορὰ εἰς *Στ. Π. Κυριακίδην*, *Θεσσαλονίκη* 1953, σ. 667.

2. Εἰς ἱατρικὸν σημειωματάριον τοῦ ἔτους 1716 τοῦ ἐκ Μάνης ἱατροῦ Παπαδάκη (φύλλ. 33) ἀναγράφεται ὅτι εἰς τὸ <χοριο Κήτα. Πανου χόρα. Εγιάνας (ἐθεραπεύθη) ὁ νηκολὸς Βελετόγγονος στα χίλυ μπαλοτήα>. Πβλ. *Ν. Κατσιμάρον*, Ἡ Βεντέττα ἐν Μάνη, Ἀθήναι 1933, σ. 57. *Δ. Δημητράκου—Μεσιόκλη*, *Οἱ Νικλιάνοι*, Ἀθήναι 1940, σ. 211. Μέχρι δὲ τοῦ 1836 εἰς τὸ μητρώον τοῦ ὁ. Μεσσης ἀναγράφεται ἡ οἰκογ. Βελετάκη ἐκ Κίττας.

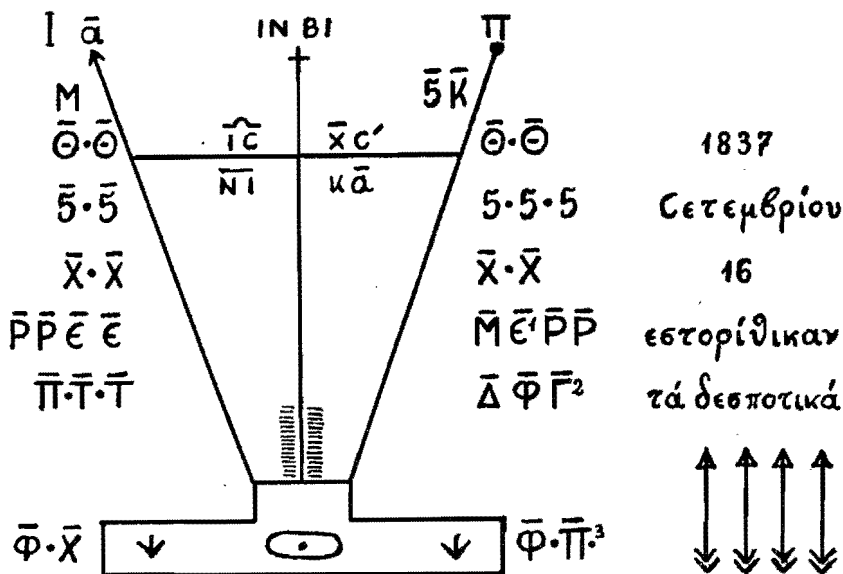
3. *Δ. Β. Βαγιακάκου*, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νικλιῶν—Νικλιάνων τῆς Μάνης, Ἀθήναι 53(1949), σ. 181, ἐνθα ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ.

4. Περὶ τῆς σημασίας τῶν μονογραμμάτων βλ. *R. P. dom. Fernand Cabrol*, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, Paris 1904 p. 2319-2326 (ἐν λ. antemension). *Χ. Παντελίδης*, Ἐύλιων ἀντιμύησιον, *E.E.B.Σ.* 1(1924) σ. 241-245. *Π. Πουλίτσα*, Ἐπιγραφαὶ, ἐνθυμήσεις καὶ σιγίλλια ἐξ Εὐρυτανίας, *Αδρόθι*, 3(1926), σ. 267. *Κ. Ζησίου*, Ἐπιγραφαὶ χριστιανικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος, Βυζαντινὸς 1(1907), σ. 132. *Γ. Λαμπουσιᾶδη*, Ὀδοιπορικόν, *Θρακικὰ* 15(1941) σ. 121-122. *Δ. Β. Βαγιακάκου*, Ὁ Βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας ἐν Μέσῃ Μάνη, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοιχογραφία τοῦ Ἐλοκόμενου, *Σπαρτιατικὰ Χρονικὰ* 6(1942) σ. 100. Πβλ. *Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας*. Ἐν Ἀθήναις τεύχος Β(1894), σ. 18,49 τόμος 1(1924), σ. 73, τόμ. 3(1926) σ. 29.

5. ἢ Ἐλένης Ἐδρεσις, Ἐβραίων Ἐλεγχος.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Μόδεστος, ὁ προστάτης τῆς κτηνοτροφίας*. Ἄνωθεν τῆς νοτίου θύρας (εἰσόδου τοῦ ναοῦ) ἐντὸς κόγχης ἀνεγνώσαμεν: Ἡ ἐκκλησία πρὸ τοῦ... Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ ἀμμοκονιάματος ἔχει καταπέσει.

Πλὴν τοῦ συντάγματος τούτου ἕτερον ἀνεῦρον εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (παλαιὸν νεκροταφεῖον Μεζάπου τ. δ. Μέσσης) γεγραμμένον εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς καὶ ἔχον οὕτω:

Εἰς ἕτερον μικρὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐκκλησίαν εἰς τὸ χωρίον Κεχειάνικα, γνωστὴν παλαιότερον ὡς τὸ *μοναστήρι τοῦ Καπερνάρου*⁴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑσωτερικοῦ τοῦ βορείου τοίχου παρὰ τὸ ἄνωθεν ἀριστερὸν

* Ὁ ἅγιος Μόδεστος καὶ ἄγ. Μάμας εἶναι προστάται τῆς κτηνοτροφίας ὁ δὲ Τρύφων τῆς γεωργίας. Βλ. Α. Α. Παπαδοπούλου, Ἐξορκισμοὶ καὶ ἐξορκισταί, ΕΕΒΣ 3(1926) σ. 230.

1. Ε.Ε.Μ.Ε.=Ἐλένη Εὔρε Μέγα Ἔρεισμα.

2. Φ.Χ.Φ.Π.=Φῶς Χριστοῦ Φαίνει Πᾶσιν. Τοῦτο εἶναι προσφώνησις τοῦ ἱερέως ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν προηγιασμένων. Παρόμοιον βλ. Χ. Α. Γιαμαλίδου, Ἀρχαῖαι Ἐκκλησίαι τῆς Ἐπιδαύρου καὶ περιχώρων, Ἀ θ η ν ᾱ τ. 25, (1913), σ. 418.

3. Π. Γ. =Παράδεισος Γέγονεν.

4. Περὶ τοῦ ἐπωνύμου καὶ τῶν λοιπῶν εἰς -άρος ἐν Μάνη ὀνομ. Βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά, Ἀ θ η ν ᾱ 59 (1955) σ. 24-40.

μέρος τῆς θύρας ἀναγινώσκομεν τὴν κάτωθι ἐφ' ὄγκοις ἐπιγραφὴν: ¹

(ΑΝ)ΙΓΕΡΘΙ ΚΕ ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΙ Ο ΘΗ[Ο]Σ ΚΕ
 ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΙΣ ΑΓΗΑΣ ΘΕΟΤΟ
 ΚΟΥ ΚΕ ΔΕΙΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΟΜΑ[ΖΟ]
 ΜΕΝΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΤΙΣ ΘΕΟΤΟ(ΚΟΥ) ΔΙΑ ΣΗ
 [ΝΔΡΟ]ΜΙΣ ΚΟΠΟΥ ΚΕ ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΤΗΜΙΟΤΑ
 [ΤΟΥ] ΚΕ ΑΓΙΟΤΑΤΟΥ ΚΙΡΙΟΥ ΚΙΡ ΠΑΚΡΑΤΙΟΥ ΙΕΡΟ
 [ΜΟΝΑΧ]ΟΥ ΚΑΠΕΡΝΑΡΟΥ ΝΙΚΛΟΣ

ΚΟΜΙ ΚΑΒΑΛΟΥ. ΜΑΝΑΓΙΟΤΙΣ ΚΛΙΡΟΔΕΤΙΣ

1.7.8.9 ΜΙΝΙ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 6 ΤΕΛΟΣ †

Ὁ ἀναφερόμενος ἐνταῦθα ἀγιογράφος *Παναγιώτης Κληροδέτης* ἐκ κόμης Καβάλλου τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης μνημονεύεται καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας τῆς Μάνης. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἢ ὁποία ἤσκει τὴν ἀγιογραφίαν διότι τὸ ἔτος 1798 μαρτυρεῖται ἀγιογράφος ἐξ ἄλλου ναοῦ τῆς Μάνης ὁ *Μιχαὴλ Κληροδέτης* ἐπίσης ἐκ Καβάλλου.

Πλὴν τοῦ Καβάλλου ἀγιογραφικὴ τέχνη ἤσκειτο καὶ εἰς τὸ χωρίον Κουτῆφαρι τῆς Δυτικῆς Μάνης ὁπόθεν ἔλκει τὴν καταγωγὴν του καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ ἀκμάσας περίφημος ζωγράφος *Παναγιώτης Δοξαράς* περὶ τοῦ ὁποίου βλ. πλήρη μονογραφίαν ὑπὸ *Σ. Χ. Σκοπετέα*². Ματαίως δὲ μετὰ ταῦτα γράψας *Σ. Κωστόπουλος*³ πειρᾶται νὰ θεωρήσῃ τὸν Δοξαράν ὡς Καλαματιανὸν διότι φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τὴν μελέτην τοῦ *Σ. Χ. Σκοπετέα*.

1. Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐπωνύμου *Νικλός* βλ. *Α. Β. Βαγιακάκου*, ἔνθ' ἀν. *Ἀθηνᾶ* 53 (1949) σ. 147-194.

2. Ἡ καταγωγὴ τῶν ζωγράφων Δοξαράδων, «*Ἐπτανήσιακὰ Φύλλα*» Περίοδος Β' τευχ. 3(1954) σ. 59-63. Πβλ. καὶ *Α. Β. Βαγιακάκου*, *Σχέσεις Ζακύνθου καὶ Μάνης*, *Αἰδωνή* 3(1953) σ. 125.

3. *Παναγιώτης Δοξαράς*, ἕνας Καλαματιανὸς ζωγράφος τοῦ 18 αἰῶνος. *Μεσοηγετικά Γράμματα*, Καλαμάτα, 1956 σ. 201-214.